

пробовує цей вплив на собі. Тому вона не може обмежуватися лише наданням правової інформації, а має бути спрямована і на формування певного типу особистості, яка вміє застосовувати одержані знання і робить це з особливою повагою до права. Саме юристи є основними носіями правової культури в суспільстві. І хоча вони не можуть бути ізольовані від усього суспільства, його культури, головна відповідальність за буття права і формування та функціонування правової культури лежить саме на них. На результуючому рівні формування правової культури їх роль як суб'єктів правовиховної діяльності виявляється як у безпосередньому впливі на правосвідомість і правову діяльність громадян, з одного боку, і своїх колег – з другого, так і у формі правового самовиховання, через постійне підвищення правової компетентності і формування морально-вольових якостей ставлення до права як до «найсвятішого, що є у бога на землі» (І. Кант).

Таким чином, орієнтуючись на ідеал правового суспільства і відповідно демократичної правосвідомості та правової культури, правове виховання разом із тим має бути чутливим до особливостей українського правового менталітету, зумовлених як історичним розвитком, так і сучасними політико-правовими реаліями.

С. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА У ВНЗ УКРАЇНИ

Реальність входження України у світове співтовариство правових держав ставить низку теоретико-практичних питань, які необхідно ґрунтовно осмислити, перш за все з філософсько-правових аспектів формування правової співпраці на міжнародному рівні. І тут актуальною проблемою постає правове виховання майбутніх юристів. Проте філософсько-правове дослідження цього питання залишається недостатньо вивченим і теоретично осмисленим. Звідси випливає необхідність осмислення саме філософських проблем правового виховання майбутніх юристів у нинішніх умовах.

Сучасні дослідники намагаються вивчати філософські проблеми правового виховання молоді у ВНЗ України. До таких можна віднести: А. Гетьмана, О. Данильяна, О. Дзьобаня, С. Жданенко, Ю. Калиновського, Г. Клімову, І. Коваленко, С. Максимову, Ю. Мелякову, Н. Сатохіну, В. Трофименко та ін.

Зараз, на жаль, реальний стан організації правового виховання студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації юридичного профілю не повною мірою відпо-

відає сучасним вимогам. В організації цієї роботи зі студентами недостатньо враховуються соціально-філософські і духовно-культурні перетворення в суспільстві, зміщення пріоритетів у моральних цінностях, зміни у світосприйманні, суспільній орієнтації молоді, її професійному самовизначенні, а також інтереси, потреби студентства як соціальної групи й особливості його сучасного розвитку. Причини низького стану організації правового виховання студентів ВНЗ України, на наш погляд, такі: стереотипи авторитарного мислення та дії його організаторів; недостатній рівень компетентності викладачів, кураторів, інших суб'єктів виховання; слабкорозвинене студентське самоврядування; відсутність системного підходу в правовому вихованні як у навчальному процесі, так і поза навчальної виховної діяльності. Враховуючи ці причини, освіта має наповнитися новим змістом. При цьому, як уважають професори О. Данильян та О. Петришин, важливо, аби освітня сфера при передаванні знання не втратила свого основного призначення – транслявати традицію, фундамент, на якому має вирости правова державність [1, с. 276]. Крім того, зміцнення правової держави Україна потребує підготовки фахівців права високої кваліфікації, з високим рівнем правової культури. Правова культура фахівця права – це невід'ємна частина загальної культури в цілому, що виражає певний рівень розвитку правосвідомості і стану законності, які характеризують ступень правоздатності і дієздатності фахівця права. Головними ціннісними орієнтаціями правової культури фахівця права є: вміння захистити громадян від свавілля сильних та наділених владою; забезпечити верховенство права; забезпечити справедливий розподіл благ і обов'язків; забезпечити рівну відповідальність усіх громадян перед законом і суспільством [4, с. 130]. Сформувати такий рівень правової культури у майбутніх фахівців права можливо за допомогою правового виховання студентів юридичних ВНЗ. І тут, на нашу думку, потрібно враховувати такі особливості сучасного виховного процесу у ВНЗ України.

По-перше, це урахування вікових особливостей студентів. Педагогічна практика підтверджує, що формуванню правової культури студентів сприяє демократичний стиль взаємовідносин викладача і студента, який передбачає широку самостійність студентів і колегіальність в ухваленні рішень, поведінку педагога як старшого серед рівних і тонке педагогічне керівництво всім навчально-виховним процесом. Авторитарний стиль відносин з цією віковою категорією не спрацьовує. Слід ураховувати й те, що студенти гостро потребують чуйності у спілкуванні зі старшими, їм необхідні задушевні розмови про моральні пошуки, плани на майбутнє, тобто ті ключові етапи життя, коли ухвалюються самостійні морально-правові рішення.

По-друге, це урахування особливостей навчальної групи, рівня її правової культури. Стабільність складу навчальної групи, однаковий вік, спільна за-

цікавленість одержати вищу освіту, стати фахівцем права дозволяють говорити про певний вихідний загальний рівень правового виховання. Однак не слід розглядати його як кінцевий, адже це свого роду стартовий відлік. Тут необхідно мати на увазі, що він може змінитися як у позитивний (за наявності продуманої педагогічної тактики і змісту правового виховання), так і у негативний бік (за умови ігнорування такого елемента освіти, як виховання найкращих якостей особистості). Отже, той рівень правової культури, з яким студент приходить до юридичного ВНЗ, слід обрати своєрідною точкою відліку та визначати основні напрямки, форми, методи правового виховання майбутніх фахівців права.

По-третє, це урахування особистості та професійних якостей педагога. Найважливішими серед них є інтерес та любов до свого предмета, його глибоке знання, прагнення безперервної самоосвіти, вміння зацікавити студентів, терпеливе і уважне ставлення до всіх етапів навчання та виховання і, нарешті, активна громадянська та життєва позиція з високим рівнем правової культури. Педагог не тільки озброює студентів знаннями, він впливає на них усією своєю поведінкою, способом життя, власним культурним рівнем взагалі і правовою культурою зокрема. Інтелект і правова культура, справедливість і людяність, душевні і професійні якості – усе це сприймається студентами як певний еталон. Крім того, процес правового виховання студентів під впливом викладача залежить від ступеня використання усього комплексу виховних засобів, одним з яких є метод навчання, котрий педагог обирає для кожного конкретного заняття. Найефективнішими, на наш погляд, є методи, що спонукають студента до активної роботи. Так, викладачі кафедри філософії Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» використовують у процесі викладання навчальної дисципліни «Філософські проблеми правового виховання» такі методи: навчальні дискусії, ділові ігри, проблемно-пошукові завдання, кінолекторії, в ході яких студенти одержують можливість висловити власну думку з приводу обговорюваного питання, обґрунтувати своє ставлення до того чи іншого правового становища, що врешті-решт сприяє формуванню правової культури майбутніх фахівців права.

По-четверте, це урахування того, що процес правового виховання є найвищою мірою діалектичним. Аби він був достатньо керованим, замало озброїтися формами, методами та засобами правового виховання. Необхідно добре знати та розуміти самий об'єкт виховання – студента, його потреби, інтереси, здібності, сильні та слабкі сторони характеру.

Звідси важливим чинником правового виховання особи майбутнього фахівця права є розвиток його моральних потреб та інтересів.

Морально-правові потреби особистості не виникають знезацька. Вони формуються упродовж усього цілеспрямованого безперервного процесу виховання особистості [5]. Тому їх становлення та розвиток неможливі без подальшого підвищення ефективності всієї системи виховання у ВНЗ. Ефективність же правового виховання, маючи тісну причинну зумовленість інтересами особистості, її реальними потребами, значною мірою залежить від уміння вихователя використовувати всі чинники, що впливають на розвиток цих потреб та інтересів.

Аналізуючи особливості сучасного процесу правового виховання майбутніх фахівців права, важливо відзначити, що зміст процесу формування особистості включає поряд із зовнішнім впливом суб'єктивні особистісні аспекти. Найважливішими серед них є самовиховання, адже без внутрішньої роботи особистості, її активності вплив об'єктивних чинників (у цьому разі навчально-виховного процесу) буде малоефективним. Отже, правове виховання закономірно доповнюється та завершується самовихованням. «Самовиховання, – вважає професор В. Лозовий, – за формою, є процесом суб'єктивним. За умовами та змістом воно спричинено потребами суспільного розвитку, характером діяльності, домінуючими цінностями. Соціальне середовище і виховання детермінують самовиховання та сприяють створенню необхідних соціально-психологічних передумов для нього» [7, с. 184]. У нашому випадку система освіти і виховання в юридичних ВНЗ детермінує самовиховання. За умови правильної організації виховний вплив у ході самовиховання сприймається як власні потреби.

У процесі правового виховання особи майбутнього фахівця права самовиховання має бути спрямованим на розвиток правосвідомості і високої правової культури.

З наведеного випливає, що процес правового виховання особи майбутнього фахівця права є складною системою об'єктивних та суб'єктивних чинників, які динамічно розвиваються.

Отже, сучасна вища школа, як доводять дослідження й особистий досвід автора, може здійснювати правове виховання майбутніх фахівців права за такими напрямками.

1. Всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Людина мусить стати, як уважав давньогрецький філософ Протагор, «мірою всіх речей».
2. Формування у майбутніх фахівців права високої правової культури.
3. Підготування фахівців з високою культурою праці та спілкування.
4. Виховання високих моральних якостей, відродження та розвиток професійної етики.

5. Розвиток таланту, розумових та духовних здібностей.
6. Вироблення естетичних смаків, уміння жити і творити за «законами краси».
7. Прищеплення професійних якостей, особистої порядності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.
2. Данильян О. Г. Особливості організації та управління правовим вихованням у перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін.. – Х. : Право, 2012. – №3(13). – С. 112–117.
3. Дзьобань О. П. Правове виховання у контексті системного підходу: до постановки проблеми / О. П. Дзьобань // Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність: матеріали у Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 трав. 2008 р.: у 2 ч. – Х. : Харків. Нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2008. – Ч.2. – С. 137–139.
4. Мануйлов Є. М. Формування правової культури у майбутніх фахівців права / Є. М. Мануйлов // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. сил. ім. Івана Кожедуба. Сер.: Соціальна філософія, психологія. – Х. : ХУПС, 2009. – Вип. 2(33). – С.25–30.
5. Мануйлов Е. Н. Формирование нравственных потребностей и интересов вузовской молодежи как фактор повышения ее социальной активности. Автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Х. : Харьк. ун-т им. А. М. Горького, 1984. – С.15.
6. Мануйлов С. М. Правове виховання студентів в умовах сучасного ВНЗ / С. М. Мануйлов // Проблеми правового виховання в сучасній Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., 16 черв. 2010 р. – Х. : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2010. – С.40–43.
7. Етика: учеб. пособие / под ред. проф. В. А. Лозового. – Х. : Изд. СПД ФЛ Вапнярчук Н. Н.; Право, 2006. – 248 с.

М. В. Мельник

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ)

Проблема правового виховання та підвищення рівня правової культури суспільства не втрачає своєї гостроти впродовж всього існування української державності. На сьогодні ця тематика є міжгалузевою і становить предмет дослідження багатьох науковців у сфері як юриспруденції, так і соціальної педагогіки та психології.

Слід погодитися з думкою Ю. Калиновського про те, що правове виховання нині – фактично єдиний реальний засіб, за допомогою якого держава